

Łukasz Iluk

Problemy przekładu wybranych elementów komparycji polskich i niemieckich orzeczeń sądowych

Studia Germanica Gedanensia 33, 258-269

2015

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Gdańsk 2015, Nr. 33

Łukasz Iluk
Katowice

Problemy przekładu wybranych elementów komparycji polskich i niemieckich orzeczeń sądowych

Translation problems of selected rubrum elements in Polish and German court ruling – The article aims to show the problems resulting from the translation of selected rubrum elements in Polish and German court ruling. It is connected with the existing dispute regarding the use of strategies of either formal or functional translation. The examples presented refer to the incorrect translations of selected conventionalized formulas with their legal and linguistic analysis. On discussing the causes of such inappropriate translation their correct version has been proposed.

Key words: translation of legal texts, functional translation, conventionalized formulas

Niniejszy artykuł ma na celu pokazanie problematyki przekładu wybranych elementów komparycji polskich i niemieckich orzeczeń sądowych. Problematyka ta jest związana z trwającym w teorii translacji sporem dotyczącym stosowania strategii przekładu formalnego lub funkcjonalnego. W pracy zaprezentowano przykłady błędnego przekładu wybranych formuł skonwencjonalizowanych, dokonano ich analizy prawnej i językowej i po omówieniu przyczyny ich niewłaściwej translacji zaproponowano ich prawidłowe brzmienie.

Słowa kluczowe: tłumaczenie tekstów prawnych, przekład funkcjonalny, formuły skonwencjonalizowane

Wstęp

Przeglądając internetowe fora dla tłumaczy, łatwo zauważyć, że translatorzy sięgają po ten instrument zazwyczaj wtedy, gdy sami nie potrafią rozwiązać jakiegoś problemu translacyjnego. Świadczy o tym np. post, w którym tłumacz sygnalizuje problem z tłumaczeniem wyrażenia *po rozpoznaniu sprawy w dniach*, prosząc o sugestie przekładu. W odpowiedzi otrzymuje następujące propozycje¹:

- *nach Erforschen des Sachverhalts,*
- *nach der Nachprüfung der Angelegenheit/der Sache/des Falles,*
- *nach Prüfung der Sache,*
- *nach Untersuchung der Sache.*

¹ Verte Branżowe Forum Tłumaczy: www.forumtlumaczy.pl

Z prawnego punktu widzenia są one merytorycznie błędne. Jak to zostanie wykazane poniżej, również tłumacze oficjalnie usankcjonowanych unormowań prawnych na język niemiecki lub polski nie radzą sobie z przekładem tej frazy. Jedną z przyczyn jest to, że w polsko-niemieckich słownikach prawnych brak jest hasła *rozpoznanie sprawy*. Co więcej, słowniki nie odnotowują tej frazy jako formuły skonwencjonalizowanej, a jako taka powinna mieć swoje opracowanie leksykograficzne. Ponadto podane przykłady pokazują, że nie opierają się one na żadnej profesjonalnej analizie.

Zgodnie z poglądem de GROOTA (2002: 222) tłumaczenie tekstów prawnych zawsze implikuje porównanie systemów prawnych. Ujmuje on ten problem w następujący sposób:

„Wesentlich ist, sich ständig bewusst zu machen, dass das Übersetzen juristischer Terminologie Rechtsvergleichung ist.“

„Bei der Übersetzung juristischer Terminologie muss zunächst die Bedeutung des zu übersetzenden Begriffs in dem mit der Ausgangssprache verbundenen Rechtssystem (Ausgangsrechtssystem) festgestellt werden. Daraufhin muss versucht werden, in dem mit der Zielsprache verbundenen Rechtssystem (Zielrechtssystem) einen Terminus mit der gleichen Bedeutung zu finden: Dieser Vorgang ist Rechtsvergleichung.“

Podobnego zdania jest SANDRINI (2009: 157), który uważa, że ustalenie ekwiwalencji i ocenę stopnia jej adekwatności powinno poprzedzać porównanie systemów prawnych. W innym miejscu stwierdza, że porównanie prawnicze również umożliwia wybór właściwej strategii przekładu (tamże: 153).

Aby pokazać, jak poprawnie należy rozwiązywać problemy translacyjne tekstów prawnych, posłużymy się porównaniem terminologicznym, tak jak to zalecają de Groot i Sandrini. Ze względu na ramy niniejszego artykułu problem przekładu zilustrujemy na przykładzie fraz *po rozpoznaniu sprawy w dniu* i *auf die mündliche Verhandlung von*. W pierwszej kolejności zostaną one przeanalizowane z prawnego punktu widzenia, a następnie językowego. Analiza prawna i lingwistyczna pozwoli na ustalenie ich prawidłowych ekwiwalentów w tekście docelowym.

1. Problem przekładu polskiej formuły *po rozpoznaniu sprawy*

Formuła *po rozpoznaniu sprawy* występuje obligatoryjnie w komparacji każdego wyroku. Wynika to z treści art. 325 Kodeksu postępowania cywilnego (Kpc):

„Sentencja wyroku² powinna zawierać wymienienie sądu, sędziów, protokolanta oraz prokuratora, jeżeli brał udział w sprawie, datę i miejsce **rozpoznania sprawy** i wydania wyroku, wymienienie stron i oznaczenie przedmiotu sprawy oraz rozstrzygnięcie sądu o żądaniach stron”³.

² Należy zwrócić uwagę, że w treści art. 325 Kpc ustawodawca nie ustrzegł się błędu logicznego i merytorycznego, stanowiąc, że „sentencja wyroku powinna zawierać wymienienie sądu, sędziów, protokolanta oraz prokuratora, jeżeli brał udział w sprawie, datę i miejsce rozpoznania sprawy i wydania wyroku, wymienienie stron i oznaczenie przedmiotu sprawy”, czyli takie elementy, które składają się w istocie na komparację wyroku (rubrum). Na końcu przepisu ustawodawca dodaje także „rozstrzygnięcie sądu o żądaniach stron”, czyli sentencję (tenor). Dla porównania ustawodawca niemiecki poprawnie formułuje analogiczną normę prawną w *Zivilprozessordnung* „§ 313 Form und Inhalt des Urteils (1) Das Urteil enthält:...”.

³ Wszystkie wytluszczenia w cytatach – Ł.I.

Rozpoznanie sprawy jest w każdym systemie prawnym istotnym warunkiem wydania orzeczenia w postępowaniu sądowym. Odbywa się ono na rozprawie, na którą są wzywane strony, ewentualnie – w zależności od potrzeb – inni uczestnicy postępowania. Strony pełnią rolę kluczową, a ich udział w postępowaniu wynika z zasad prawa procesowego (formalnego). Zasady te umożliwiają sądowi bezpośrednie zetknięcie się ze stronami i materiałem procesowym w celu zapoznania się ze stanowiskiem stron, ewentualnym materiałem dowodowym i dokonania jego oceny, po czym sąd wydaje orzeczenie w formie wyroku lub postanowienia⁴. Okoliczność, że czynności składające się na rozpoznanie sprawy zakończyły się, wyrażana jest eksplicytnie za pomocą stosownej frazy z przymkiem *po*, tak jak to ilustrują poniższe przykłady:

- *po rozpoznaniu na rozprawach ...*
- *po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym ...*
- *po rozpoznaniu sprawy w dniu ...*

Struktura i znaczenie analizowanej formuły są transparentne, mimo to jej przykład nastrocza tłumaczom poważne trudności. Ilustrują je skrócone cytaty wybranych tłumaczeń eur-lex.europa.eu zaczerpnięte z internetowego portalu Linguee.de deutsch-polnische Übersetzungen:⁵

(1) a [...]że sąd państwa nie będącego stroną konwencji jest bardziej odpowiedni dla rozpoznania przedmiotowego sporu, [...] (2) a Sprawa C-70/04 zostaje przekazana do rozpoznania Sądowi Pierwszej Instancji Wspólnot Europejskich. (3) a Do sądu krajowego należy rozpoznanie sprawy zgodnie z orzeczeniem Trybunału.	b [...] dass ein Gericht eines Nichtvertragsstaats geeigneter ist, um über den betreffenden Rechtsstreit zu befinden, [...]. b Die Rechtssache C-70/04 wird an das Gericht erster Instanz verwiesen. b Es ist Sache des nationalen Gerichts, über die Rechtssache im Einklang mit der Entscheidung des Gerichtshofs zu entscheiden.

Z porównania wynika, że w niemieckich przekładach (1) i (2) brakuje odpowiednika terminu *rozpoznanie*. Można odnieść wrażenie, że tłumacz celowo opuścił ten element, ponieważ nie potrafił go właściwie przetłumaczyć. W przykładzie (3) tłumacz błędnie uznał, że niemiecki rzeczownik *Ermittlung* jest terminologicznym ekwiwalentem polskiego terminu *rozpoznanie*.

Niepoprawny przekład frazy *rozpoznanie sprawy* występuje również w oficjalnie usankcjonowanym tłumaczeniu polskiego kodeksu postępowania cywilnego na język niemiecki. Potwierdzają to następujące przykłady wybranych artykułów Kpc:⁶

⁴ Niektóre sprawy – jeśli przepisy to dopuszczają – mogą być rozpoznawane nie na rozprawach, a na posiedzeniach i również kończą się wydaniem orzeczenia; w polskim systemie prawnym, co do zasady, w formie postanowienia.

⁵ Źródło: <http://www.linguee.de/deutsch-polnisch/uebersetzung> (stan na 25.03.2015 r.).

⁶ Dz. U. 64.43.296-tłum. Stan prawny cytowanego przepisu: *Dz. U.2011.149.887-zm.* (Online 15.03.2015).

- (4) a „Art. 18. ⁽²⁵⁾ § 1. Jeżeli przy **rozpoznawaniu sprawy** w sądzie rejonowym powstanie zagadnienie prawne budzące poważne wątpliwości, sąd ten może przekazać sprawę do **rozpoznania** sądowi okręgowemu. Postanowienie o przekazaniu sprawy wymaga uzasadnienia”;
- (4) b „Art. 18. § 1. Falls bei **einem Verfahren im Amtsgericht eine Rechtsfrage aufkommt**, die ernsthafte Zweifel erweckt, kann dieses Gericht die Rechtssache an das Bezirksgericht verweisen. Der Verweisungsbeschluss bedarf einer Begründung”;
- (5) a „Art. 47, § 4 Prezes sądu może zarządzić **rozpoznanie sprawy** w składzie trzech sędziów zawodowych, jeżeli uzna to za wskazane ze względu na szczególną zawilłość lub precedensowy charakter sprawy”;
- (5) b “Art. 47, § 4 Der Präsident des Gerichts kann eine **Prüfung der Sache** durch drei Berufsrichter anordnen, falls er dies angesichts eines besonders verwickelten Sachverhaltes oder eines Präzedenz-falles für sachdienlich hält”.

W prezentowanych przepisach tłumaczy się frazę *rozpoznanie sprawy* jako *Prüfung der Sache* lub *ein Verfahren*. W obu przypadkach są to odpowiedniki merytorycznie błędne i niekształcające sensu translatu.

Inne rodzaje błędów translacyjnych omówimy na przykładzie przytoczonego na str. 3 przepisu, który reguluje użycie analizowanej formuły w komparacji wyroku. Jego oficjalny przekład ma następującą formę:

Art. 325 Kpc: Der Tenor soll die Bezeichnung des Gerichts, die Namen der Richter, des Protokollführers und des Staatsanwalts, falls er an dem Verfahren beteiligt war, das Datum und den Ort der Prüfung der Sache und der Urteilsfällung, die Bezeichnungen der Parteien und des Streitgegenstandes sowie die Entscheidung des Gerichts über die Begehren der Parteien enthalten.

Porównując polski przepis z jego tłumaczeniem na język niemiecki, stwierdza się następujące błędy:

- użyto nazwy *Verfahren* zamiast *Rechtssache* w odniesieniu do udziału prokuratora;
- posłużono się wyrażeniem *Datum* zamiast uzualnym *Tag* (por. § 313 *Zivilprozessordnung*, ZPO)⁷;
- wyrażenie *rozpoznanie sprawy* przełożono „poprzez treść”, używając merytorycznie niepoprawnego wyrażenia *Prüfung der Sache*;
- wyrażenie *wydanie wyroku* przełożono jako *Urteilsfällung*; termin ten występuje co prawda w austriackiej nomenklaturze prawa formalnego, ale także w niemieckiej terminologii postępowania karnego, to jednak użycie tego terminu w innym dziale prawa narusza zasady jego dystrybucji, ponieważ w postępowaniu cywilnym w RFN, stosownie do norm preskryptywnych (§ 311 ZPO: Das Urteil ergeht im Namen des Volkes.), wydanie wyroku wyraża się formułą *das Urteil ergeht*⁸; problem dosłownego przekładu polskiego wyrażenia *wydanie wyroku* na język niemiecki polega na tym, że w ZPO nie używa się formy nominalnej typu *Urteilsergebung* lub *Urteilsfällung*; w tekstach nieprawniczych używa się terminu *Urteilsprechung*,

⁷ Por. także przepisy austriackiego kodeksu postępowania cywilnego (öZPO):

⁸ Zob. także np. §§ 4, 37, 256, 280, 296a, 305a i.in.

który semantycznie odpowiada polskiej nazwie *wydanie wyroku*, ale formalnie nie jest terminem prawnym, np.:

- *Urteilssprechung im Fall Timoschenko* (Frankfurter Rundschau, online: 18.03.2015),
- *Urteilssprechung gegen Femen-Aktivistin aus dem Kölner Dom* (Abendzeitung München, online: 18.03.2015),
- *Das mit Urteilssprechung am 9. Februar das Bundesverfassungsgericht auch den Hartz IV-Sanktionsparagrafen 31 gekippt hat, [...]* (Hartz4-Plattform online: 18.03.2015).
- wyrażenie *rozstrzygnięcie sądu* przetłumaczono jako *Entscheidung des Gerichts*, czyli jako *orzeczenie sądu*, tymczasem chodzi tu o *gerichtliche Entscheidung*;
- *roszczenie* przetłumaczono jako *Begehren* zamiast *Anspruch*.

Jak widać z powyższej analizy, przekład jednego, z pozoru bardzo prostego przepisu zawiera aż sześć poważnych błędów translacyjnych. Ich przyczyna tkwi w tym, że translator nie zrozumiał prawnego znaczenia przekładanych terminów oraz nie dokonał koniecznego porównania z ekwiwalentnymi przepisami niemieckimi. Błędny przekład zacytowanego przepisu potwierdza tezę KIELAR (2010: 132), z której wynika, że „tłumacze wchodzą na bezdroża przypadkowych wyborów środków językowych, nie nawiązujących do myśli translatorycznej i prawniczej i – nie zważając na cel komunikacji – produkują ciągi wyrazów, które albo zniekształcają komunikat źródłowy, albo są całkowicie pozbawione sensu”.

Wadliwe przełożenie wyrażenia *rozpoznanie sprawy* w kpc na język niemiecki powielane jest w tłumaczeniach komparacji orzeczeń sądowych na język niemiecki, co potwierdza przetłumaczony tekst polskiego wyroku umieszczony w zbiorze dokumentów, mającym służyć jako wzór do ćwiczeń translacyjnych (DAHLMANN & KUBACKI 2014: 304). Formuła *po rozpoznaniu sprawy w dniu* została przełożona na *nach der Prüfung der Sache [...] am*, analogicznie jak w translacji kpc. Wychodząc od prawniczego znaczenia i stosując zasady formalnego przekładu, frazę *po rozpoznaniu sprawy* można przełożyć jako *nach der Aufklärung der Sache am*. Za wyborem takiego ekwiwalentu może przemawiać terminologia użyta w art. 139 ZPO *Richterliche Aufklärungspflicht*, w którym precyzuje się obowiązki sędziego w trakcie prowadzenia rozpoznania sprawy⁹. Zaproponowany przekład oddaje w prawdzie sens polskiego wyrażenia, ale w tekście docelowym jest sformułowaniem niezualnym, nieodpowiadającym normom preskryptywnym niemieckiego języka prawnego.

Mając na uwadze powyższe krytyczne uwagi co do jakości przekładu, przedstawiam poniżej poprawny przekład tego samego przepisu:

Art. 325 kpc

*Das Urteil soll die Bezeichnung des Gerichts, die Namen der Richter, des Protokollführers und des Staatsanwalts, falls er an der Rechtssache beteiligt war, den Tag und den Ort, an dem die mündliche Verhandlung geschlossen worden und das Urteil ergangen ist, die Bezeichnung der Parteien und des Streitgegenstandes sowie die Gerichtsentscheidung über die Forderungen der Parteien enthalten*¹⁰.

⁹ ZPO, stan na 15 lutego 2001. Aktualnie zmieniony.

¹⁰ W proponowanym przekładzie „Das Urteil soll [...] enthalten” zastosowano normy preskryptywne wynikające z § 313 ZPO. Formalny przekład zastosowany w usankcjonowanym tłumaczeniu art. 325 Kpc „Der

2. Problem przekładu formuły *auf die mündliche Verhandlung von*

Strukturę niemieckiego wyroku w RFN reguluje § 313 ZPO. Wymienia się w nim następujące elementy: „die Bezeichnung der Parteien, ihrer gesetzlichen Vertreter und der Prozessbevollmächtigten; die Bezeichnung des Gerichts und die Namen der Richter, die bei der Entscheidung mitgewirkt haben; den Tag, an dem die mündliche Verhandlung geschlossen worden ist; die Urteilsformel; den Tatbestand; die Entscheidungsgründe”. Z przytoczonego przepisu wynika, że ustawodawca niemiecki nakłada na sąd obowiązek wskazania dnia zamknięcia rozprawy, podczas gdy polski datę lub daty rozpoznania sprawy. Z tego powodu w wyrokach wydawanych przez niemieckie sądy cywilne brak jest eksplicytniej formuły słownej informującej o zakończeniu rozpoznawania i zamknięciu rozprawy. Data podana po formule *auf die mündliche Verhandlung von* informuje, kiedy odbyła się ostatnia rozprawa niezależnie od faktycznej ilości wyznaczonych terminów, ponieważ ZPO wychodzi z zasady ciągłości rozpraw. Z tego względu podana data oznacza dzień zakończenia rozpoznania sprawy.

W obu systemach prawnych obowiązuje identycznie rozumiana zasada ustności¹¹ i bezpośredniości postępowania, jednak w Polsce nie ma to odzwierciedlenia w nazwie *rozprawa*, a co za tym idzie także w stosownej formule w komparacji wyroku. Inaczej jest w systemie RFN, w którym zasada ustności wyrażana jest w rubrum eksplicytnie za pomocą określenia *mündliche Verhandlung*, dosł. *rozprawa ustna*. Praktyka translacyjna potwierdza, że fraza ta jest przekładana na język polski dosłownie¹².

[...] Verletzung von Art. 63 Abs. 1 und 2 der Verordnung (EG) Nr. 1239/95 (2:), da über die **mündliche Verhandlung** nicht ordnungsgemäß Protokoll geführt worden sei.

Im Hinblick auf die Gewährleistung der Verteidigungsrechte schlägt er jedoch vor, die **mündliche Verhandlung** wiederzueröffnen, damit die Parteien zu dem vorgeschlagenen Pauschalbetrag Stellung nehmen können.

[...] kann das Gericht auf Bericht des Berichterstatters [...] beschließen, über die Klage **ohne mündliche Verhandlung** zu entscheiden, ...

[...] naruszenie art. 63 ust. 1 i 2 rozporządzenia nr 1239/95 (2) poprzez to, że nie został sporządzony odpowiedni protokół z **postępowania ustnego**.

Jednakże, w celu zapewnienia praw do obrony, rzecznik generalny sugeruje ponowne otwarcie **procedury ustnej**, aby strony mogły wypowiedzieć się w kwestii proponowanej, szczególnej grzywny.

[...] Sąd może, na podstawie sprawozdania sędziego sprawozdawcy [...] orzec [...] skargi bez przeprowadzenia **części ustnej postępowania**, [...].

Tenor soll [...] enthalten” narusza normy preskryptywne ZPO. Ponadto wybór ekwiwalentu funkcjonalnego pozwala na niepowielanie błędu logicznego popełnionego przez ustawodawcę. Zob. także przyp. 2.

¹¹ Art. 210. Kpc § 1. Rozprawa odbywa się w ten sposób, że po wywołaniu sprawy strony – najpierw powód, a potem pozwany – zgłaszają ustnie swe żądania i wnioski oraz przedstawiają twierdzenia i dowody na ich poparcie. [...] Por. § 128 ZPO: Grundsatz der Mündlichkeit; schriftliches Verfahren (1) Die Parteien verhandeln über den Rechtsstreit vor dem erkennenden Gericht mündlich.

¹² <http://www.linguee.de/deutsch-polnisch/uebersetzung>.

Co więcej, jest ona tłumaczona na kilka sposobów:

- *postępowanie ustne*,
- *procedura ustna*,
- *część ustna postępowania*.

Żaden z podanych ekwiwalentów nie jest merytorycznie poprawny, ponieważ niemiecki termin *Verhandlung* w tekstach sądowych oznacza rozprawę, a nie postępowanie lub procedurę. W tłumaczeniu frazy *mündliche Verhandlung* na język polski należy opuścić przydawkę *mündlich*, ponieważ zgodnie z treścią art. 210 Kpc jest ona redundantna. Pozostawienie jej w translacji może wprowadzić w błąd polskiego prawnika sugerując, że chodzi o jakiś szczególny tryb postępowania, podczas gdy w rzeczywistości tryb prowadzenia sprawy w obu systemach prawnych jest podobny. Tłumacząc ekwiwalentną frazę z języka polskiego na język niemiecki, należy zgodnie z normą preskryptywną ZPO dodać przydawkę *mündlich*.

3. Osobliwość gramatyczna frazy *auf die mündliche Verhandlung*

Różnorodne propozycje przekładu niemieckiej formuły *auf die mündliche Verhandlung* wynikają z jej nierozumienia ze względu na nietypową konstrukcję, która poza tekstami prawnymi nigdzie nie występuje. Osobliwość tej konstrukcji polega na tym, że jej znaczenia nie można ustalić na podstawie reguł zespolenia ogólnie obowiązujących w języku niemieckim. Zgodnie z podstawowymi regułami gramatycznymi rzeczownik *Verhandlung* po przyimku *auf* w podanym kontekście nie powinien mieć formy przybiernikowej, ponieważ frazy *auf die mündliche Verhandlung* nie można interpretować w znaczeniu okolicznika miejsca docelowego (Richtungsangabe), dlatego niemieckie reguły selekcyjne wykluczają konstrukcje zdaniowe typu:

**Ich fahre /begebe mich auf die Verhandlung / Beratung / Versammlung.*

W znaczeniu okolicznika miejsca docelowego (Richtungsangabe) rzeczownik *Verhandlung* w bierniku, podobnie jak inne nazwy zorganizowanych spotkań ludzi, tworzy związki syntagmatyczne wyłącznie z przyimkiem *in*, jeśli występuje po czasownikach wyrażających ruch:

Ich fahre / begebe mich in die Verhandlung / Beratung / Versammlung.

Również w znaczeniu temporalnym (quasilokal w terminologii gramatyki języka niemieckiego G. ZIFONUN i in. 1997: 2123) rzeczowniki po przyimku *auf* występują wyłącznie w celowniku i tworzą regularne stosunki paradygmatyczne.

Auf der Sitzung / Konferenz / Versammlung wurde vorgeschlagen, dass ...

Analogicznie utworzona fraza *auf der Verhandlung* nie wchodzi ze względów semantycznych w stosunki paradygmatyczne z wyżej wymienionymi przykładami i dlatego należy ją uznać za niegramatyczną.

W sensie wyłącznie temporalnym rzeczownik *Verhandlung* w znaczeniu *Prozess vor Gericht* (LANGENSCHIEDT 1993: 1047) tworzy relacje paradygmatyczne z wyżej wymienioną grupą rzeczowników w celowniku, jeśli poprzedzony jest przyimkiem *in*:

In der Sitzung / Konferenz / Versammlung / Verhandlung wurde vorgeschlagen, dass ...

Użycie frazy *mündliche Verhandlung* w celowniku w eksplicytniej funkcji okolicznika czasu możliwe jest z przyimkami *vor, in, bei, nach, während* i *außerhalb*. Potwierdzają to następujące cytaty z niemieckich przepisów ZPO:

§ 91a *Haben die Parteien in der mündlichen Verhandlung [...] den Rechtsstreit in der Hauptsache für erledigt erklärt, [...];*

§ 269 *Die Zurücknahme der Klage erfolgt, wenn sie nicht bei der mündlichen Verhandlung erklärt wird, durch Einreichung eines Schriftsatzes;*

§ 282 *Anträge sowie Angriffs- und Verteidigungsmittel, [...] sind vor der mündlichen Verhandlung durch vorbereitenden Schriftsatz so zeitig mitzuteilen, [...];*

§ 71 *Über den Antrag auf Zurückweisung einer Nebenintervention wird nach mündlicher Verhandlung unter den Parteien und dem Nebenintervenienten entschieden;*

§ 128a *Das Gericht kann den Parteien, [...] gestatten, sich während einer mündlichen Verhandlung an einem anderen Ort aufzuhalten und dort Verfahrensbehandlungen vorzunehmen;*

§ 275 *Außerhalb der mündlichen Verhandlung kann der Vorsitzende die Frist setzen.*

Poszukując innych kontekstów z rzeczownikiem w bierniku po przyimku *auf*, można znaleźć konstrukcje zdaniowe, w których grupa przyimkowa wyraża przyszły czas trwania jakiejś czynności lub stanu (HELBIG / BUSCHA 2001: 365), np.:

*Damit bin ich auf längere Zeit beschäftigt,
Ich verreise auf einige Tage,
Das Hotel ist auf Monate ausgebucht.*

Fraza *auf die mündliche Verhandlung* nie wchodzi w stosunek paradygmatyczny z wymienionymi konstrukcjami i dlatego nie można jej przypisać znaczenia temporalnego ww. sensie. W jeszcze innych kontekstach rzeczownik może być użyty w bierniku po *auf*, jeśli fraza oznacza przyczynę lub motyw wykonania jakiejś czynności. Cechą charakterystyczną tej konstrukcji jest brak rodzajnika przed stosownym rzeczownikiem (HELBIG / BUSCHA 2001: 366), np.:

*Ich las das Buch auf Anregung / Anraten meines Freundes;
Ich korrigierte den Text auf seine Kritik / auf seinen Wunsch;
Er räumte den Platz auf Aufforderung / Befehl des Polizisten.*

Podane przykłady nie pokrywają się ani z kontekstem użycia analizowanej frazy ani jej gramatyczną formą, zwłaszcza ze względu na użycie rodzajnika określonego w bierniku przed rzeczownikiem *Verhandlung*. Z tego powodu przedstawiony paradygmat nie może pomóc w prawidłowym jej zrozumieniu.

Trudność interpretacyjna analizowanej frazy wynika zatem z następujących przyczyn:

- rzeczownik *Verhandlung* po przyimku *auf* występuje w bierniku, mimo że struktura powierzchniowa najbliższego kontekstu nie implikuje niezbędnych do jego użycia cech znaczeniowych (HELBIG / BUSCHA 2001: 365);
- fraza *auf die mündliche Verhandlung* jako okolicznik miejsca nie wchodzi w stosunki paradygmatyczne z rzeczownikami o podobnej semantyce i dlatego nie można wnioskować o jej znaczeniu poprzez analogię lub interpretować ją jako typowy okolicznik miejsca wbrew jej formie gramatycznej;¹³
- osobliwości formy gramatycznej tej frazy nie wyjaśnia żadna gramatyka języka niemieckiego ani słowniki języka niemieckiego pod hasłem *auf*.

4. Syntagmatyczne znaczenie konstrukcji *auf die (mündliche) Verhandlung*

Pewną pomoc w semantycznej interpretacji frazy *auf die (mündliche) Verhandlung* można znaleźć nie pod hasłem *auf*, lecz pod *hin* w słowniku Langenscheidts Großwörterbuch (1993: 473), gdzie wymienia się konstrukcję *auf etwas (Akk.) hin*, egzemplifikując ją następującymi przykładami: *auf einen Verdacht hin*, *auf eine Vermutung hin*, *auf einen Hinweis hin*. Zgodnie z powyższym, analizowana fraza powinna mieć formę *auf die Verhandlung hin*. Użycie tej formy w kontekstach prawniczych potwierdzają nieliczne źródła internetowe:

Er ist für die Instanz endgültig dann nicht mehr möglich, wenn auf die Verhandlung hin die Hauptentscheidung ergeht. (R. BRUNS 1975: 121);

Einerseits sollten die Eigenschaften von ET GB auf ihre Wirkung auf die Verhandlung hin untersucht werden, [...] (GEIGER 2007: 6);

[...], wenn das auf die Verhandlung hin ergehende Urteil unanfechtbar ist, [...] (BADER 2011: 765).

Zdaniem HELBIGA I BUSCHY (2001: 366) użycie partykuły *hin* w pozycji za rzeczownikiem jest fakultatywne, co tłumaczy jej niewystępowanie w analizowanej frazie w orzeczeniach sądowych.

Z powyższego wynika, że źródłem trudności interpretacyjnych tej konstrukcji jest polisemia przyimka *auf*. Może on implikować znaczenie lokalne, temporalne i przyczynowe. W konstrukcji *auf etwas (Akk.) hin* słownik Langenscheidta (1993: 473) przypisuje przyimkowi *auf* z rekcją biernikową znaczenie *wegen*, *auf Grund von etwas*. Zgodnie z tym wyrażenie *auf die (mündliche) Verhandlung (hin)* może być sparafrazowane za pomocą semantycznie transparentnej grupy przyimkowej *auf Grund der (mündlichen) Verhandlung*. Podana w słowniku informacja o znaczeniu związku syntagmatycznego *auf etwas ... hin* pozwala zatem zrozumieć jego właściwy sens, co jest podstawowym warunkiem poprawnego przekładu. Konstrukcja ta jest nie tylko parafrazą eksplikującą syntagmatyczne znaczenie frazy *auf die (mündliche) Verhandlung*, lecz także spełnia normy preskryptywne, ponieważ jej użycie zostało usankcjonowane w odpowiednich normach prawnych¹⁴, np.:

¹³ Verte np. DAHLMANN & KUBACKI 2014: 308, gdzie frazę tę zinterpretowano w taki właśnie sposób.

¹⁴ Preskryptywne normy narzucają w tekstach prawnych wybór konkretnych terminów oraz sposób zespolenia ich składników. Więcej na ten temat w KJAER 1992; KIERZKOWSKA 2002, 90; J. ILUK 2012.

§ 329 abs. 1 ZPO *Die auf Grund einer mündlichen Verhandlung ergebenden Beschlüsse des Gerichts müssen verkündet werden;*

§ 25 (*Bundesverfassungsgerichtsgesetz, BVerfGG*): *Die Entscheidung auf Grund mündlicher Verhandlung ergeht als Urteil, die Entscheidung ohne mündliche Verhandlung als Beschluß.*

Analizując niemieckie wyroki, można zauważyć, że w rubrum niemieckich orzeczeń sądowych coraz częściej używa się frazy *aufgrund der mündlichen Verhandlung vom [...]*, zastępując tradycyjne sformułowanie *auf die mündliche Verhandlung von*.

Zamiast niej używa się też synonimicznej frazy:

auf Grundlage der mündlichen Verhandlung vom [...].

Wyekscerpowane przykłady z przepisów i literatury prawnej potwierdzają, że analizowana konstrukcja tworzona jest zgodnie z regułą języka niemieckiego, która tłumaczom języka niemieckiego jest mało znana ze względu na wąski zakres jej użycia i brak szerszych eksplikacji w stosownych materiałach pomocniczych.

5. Ustalenie ekwiwalencji interlingwalnej

Znając syntagmatyczne znaczenie formuły *auf die (mündliche) Verhandlung von*, można ją przełożyć na język polski za pomocą wyrażenia *na podstawie rozprawy z dnia*. Jednakże mając na uwadze wyjaśnienia dotyczące niemieckiej procedury obowiązującej w postępowaniach cywilnych, a zwłaszcza jej implicytnie wyrażanego zakończenia rozprawy, można przyjąć, że dokładniejszym przekładem analizowanej frazy jest polska konstrukcja *na podstawie rozprawy zakończonej w dniu*. W polskich tekstach prawnych nie jest ona uzualna. Dlatego należy uznać, że jej prawny sens najlepiej oddaje polska formuła *po rozpoznaniu sprawy w dniu*, mimo iż nie zachodzi między nimi ekwiwalencja pojęciowa. Zdaniem ŠARČEVIĆ (1997: 235–236) interlingwalne ekwiwalenty funkcjonalne nie muszą wykazywać ekwiwalencji pojęciowej. W takiej sytuacji autorka zaleca, aby, poszukując ekwiwalentnych pojęć prawnych, posługiwać się metodologią prawną:

“Similarly, when searching for equivalents in the target legal system, translators should approach the matter as if they were solving a legal problem. Like the judge, they should identify the nature of the issue at hand and determine how that issue is dealt with in the target legal system. This should lead the translator to the concept or institution in the target legal system that has the same function as the concept concerned in the source legal system”.

Takiej metody poszukiwania ekwiwalentu dla celów translacyjnych wymaga również przekład formuł skonwencjonalizowanych. Zdaniem POMMER (2006: 26) i STOLZE (1992: 190) w przypadku formuł skonwencjonalizowanych, a taki status obie frazy niewątpliwie mają, tłumacz nie ma swobody w formułowaniu przekładanych treści. Jeśli w docelowym systemie prawnym istnieją porównywalne kroki proceduralne, a ich nazwy ułatwiają komunikację oraz szybką identyfikację określonych aspektów postępowania procesowego, to zdaniem obu badaczek tłumacz powinien użyć gotowych sformułowań słownych nawet wtedy, gdy

gramatycznie są zupełnie inaczej zbudowane. Przedstawiona analiza prawna i językowa formuł procesowych *po rozpoznaniu w dniu i auf die mündliche Verhandlung von* pozwala stwierdzić, że są one w pełni funkcjonalnie ekwiwalentne. Poprawność naszego wniosku potwierdza formuła stosowana w rubrum austriackich wyroków sądowych, która ma postać *nach (durchgeführter) öffentlicher mündlicher Streitverhandlung von*, w której, podobnie jak w polskiej komparacji, eksplicytnie wyraża się fakt zakończenia rozpatrywania sprawy.

Z powyższej analizy wynika również, że wprowadzane przepisy procesowe, które odnoszą się do określonej materii formalnej, mają wpływ na modyfikację używanych formuł skonwencjonalizowanych, które z reguły cechuje wysoki poziom stabilności. Widać to na przykładzie frazy *auf die mündliche Verhandlung von*, która zgodnie z aktualnie obowiązującymi normami preskryptywnymi jest zastępowana przez semantycznie bardziej transparentne wyrażenie *aufgrund der mündlichen Verhandlung von*.

Bibliografia

- BADER, Johann et al. (2011): *Verwaltungsgerichtsordnung*. Heidelberg.
- BRUNS, Rudolf (1975): *Verfahren und Verfahrensrechtssatz*. W: Erhard BÖKELMANN / Wolfram HENCKEL / Günther JAHR (red.): *Festschrift für Friedrich Weber zum 70. Geburtstag*. Berlin, 113–124.
- DAHLMANNS, Karsten, KUBACKI, Artur Dariusz (2014): *Jak sporządzać tłumaczenia poświadczonych dokumentów?* [Wie sind beglaubigte Urkundenübersetzungen anzufertigen?]. Chrzanów.
- GEIGER, Ingmar (2007): *Industrielle Verhandlungen: Empirische Untersuchungen von Verhandlungsmacht und -interaktion in Einzeltransaktion und Geschäftsbeziehung*. Berlin.
- GROOT de, Gérard-Réne (1990): Die relative Äquivalenz juristischer Begriffe und deren Folge für mehrsprachige juristische Wörterbücher. W: Marcel THELEN & Barbara LEWANDOWSKA-TOMASZCZYK (red.): *Translation and Meaning*, part 1. Maastricht, 122–128.
- GROOT de, Gérard-Réne (2002): Rechtsvergleichung als Kerntätigkeit bei der Übersetzung juristischer Terminologie. W: Ulricke HASS-ZUMKER (red.) *Sprache und Recht*. Berlin–New York, 222–239.
- HELBIG, Gerhard / BUSCHA, Joachim (2001¹⁵): *Deutsche Grammatik*. Leipzig.
- ILUK, Jan (2012): Terminologia prawna i prawnicza z perspektywy interlingwalnej [Rechtsterminologie aus interlingualer Perspektive]. W: *Studia Linguistica XXXI*, 7–21.
- ILUK, Łukasz (2014): Pole terminologiczne jako instrument konfrontacji leksyki prawnej dla celów leksykograficznych i translacyjnych [Terminologisches Feld als Vergleichsinstrument juristischer Lexik für lexikographische und Translationszwecke]. W: *Studia Translatorica 5*, Wrocław–Dresden, 37–48.
- KIELAR, Barbara (2007): Wiedza specjalistyczna tłumacza – na przykładzie tekstów prawnych [Das Fachwissen des Übersetzers – am Beispiel juristischer Texte]. W: *Języki Specjalistyczne 7. Teksty specjalistyczne jako nośniki wiedzy fachowej*. Warszawa, 19–33.
- KIELAR, Barbara (2010): Drogi i bezdroża tłumaczenia tekstów prawnych [Wege und Irrwege der Übersetzung juristischer Texte]. W: *Publikacja jubileuszowa III. Lingwistyka stosowana – języki specjalistyczne – dyskurs zawodowy*. Warszawa, 131–147.
- KIELAR, Barbara (2013): *Zarys translatoryki* [Einführung in die Translatorik]. Warszawa.
- KIERZKOWSKA, Danuta (2002): *Tłumaczenie prawnicze*. Warszawa.

- KJAER Anne Lise, (1992): Normbedingte Wortverbindungen in der juristischen Fachsprache (Deutsch als Fremdsprache). W: *Fremdsprache Lehren und Lernen*, vol. 21, 46–64.
- Langenscheidts Großwörterbuch Deutsch als Fremdsprache. (1993) Berlin i in.
- POMMER, Sieglinde (2006): *Rechtsübersetzung und Rechtsvergleichung. Translatorische Fragen zur Interdisziplinarität*. Frankfurt/M.
- SANDRINI, Peter (1996): *Terminologearbeit im Recht / Deskriptiver begriffsorientierter Ansatz vom Standpunkt des Übersetzers*. Wien.
- SANDRINI, Peter (2009): Der transkulturelle Vergleich von Rechtsbegriffen. W: Susan ŠARČEVIĆ (red.): *Legal Language in Action: Translation, Terminology, Drafting and procedural Issues*. Zagreb 151–165 (online 15.03.2015).
- STOLZE, Radegundis (1999): Expertenwissen des juristischen Fachübersetzers. W: Peter SANDRINI (red.): *Übersetzen von Rechtstexten – Fachkommunikation im Spannungsfeld zwischen Rechtsordnung und Sprache*. Tübingen, 45–62.
- ŠARČEVIĆ, Susan (1997): *New Approach to legal Translation*. The Hague.
- ZIFONUN, Gisela i in. (1997) *Grammatik der deutschen Sprache*. Berlin–New York, T. 3.